

Učenje usmjereno na studenta u kontekstu vanjskog osiguravanja kvalitete

Student-Centred Learning in the Context of External Quality Assurance

Irena Petrušić

Agencija za znanost i visoko obrazovanje,
Zagreb, Hrvatska

Sažetak. Cilj: Cilj analize institucijskih dimenzija kvalitete koji se odnose na učenje usmjereno na studenta proizašlih iz institucionalnih akreditacijskih izvješća jest ukazati na institucionalne prakse i prepreke povezane s njihovom provedbom i poboljšanjem. **Metode:** U istraživanju je primijenjena analiza sadržaja koja omogućuje ekstrakciju elemenata teksta te njegovu naknadnu analizu i sistematizaciju. Teme proizašle iz ekstrakcije analiziranih dijelova izvješća odnose se na tematske cjeline koje su se dalje organizirane i sustavnije analizirane. **Rezultati:** Iz kvalitativnih podataka korištenih za analizu sadržaja proizašle su tri teme koje, u svojoj biti, pokrivaju suštinske institucijske dimenzije: poučavanje, učenje te institucijsko upravljanje. Kako pokazuju nalazi, učenje usmjereno na studenta je prisutan na hrvatskim sveučilištima u različitim oblicima, no još uvijek nedostaje sustavan pristup njegovoj provedbi i evaluaciji. **Zaključci:** Institucijski mehanizmi za osiguravanje kvalitete usmjereni na poticanje autonomije i odgovornosti studentskog učenja u konačnici dovode do poboljšanja institucijske kvalitete te bi visoka učilišta trebala razmotriti provedbu ovog pristupa na usklađeniji i sustavniji način.

Ključne riječi: akreditacijski standardi; osiguravanje kvalitete; osiguravanje kvalitete nastave; učenje usmjereno na studenta

Abstract. Aim: Quality assurance and management of higher education institutions and programs is in the centre of attention of various policies at the European and national level. The paradigm focusing solely on the quality of teacher and teaching process is transforming into one aiming at student learning. According to this approach, students have an active role which enables the effective learning process and taking responsibility for one's own learning. **Methods:** Moreover, the concept of student-centred approach embeds the conception of meaningful and inclusive learning, which, in order to be fully realized, must include all other prerequisites such as: inclusive curriculum and pedagogy; flexible learning pathways; technology-enhanced learning; learning and teaching support; inclusive learning spaces and libraries; community engagement and partnerships. **Results:** Within the quality assurance framework, the learning-centred approach was emphasized throughout the 2015 version of European Standards for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) and translated into the national quality assurance context through external institutional evaluation standards. The aim of the analysis of the elements related to student-centred learning deriving out of institutional accreditation reports is to indicate institutional practices and obstacles related to the implementation and improvement thereof. **Conclusions:** As the review teams' findings indicate, SCL is present at Croatian universities in various forms, however, a systematic approach to its implementation and evaluation is still lacking. Institutional quality mechanisms aimed at encouraging the autonomy and responsibility of student learning ultimately leads to the improvement of institutional and program quality so higher education institutions as well as evaluation methodologies should consider implementing this approach in a more harmonized and systematic manner.

Keywords: accreditation standards; quality assurance; quality assurance of teaching; student-centred learning

Dopisni autor:

Dr. sc. Irena Petrušić

Agencija za znanost i visoko obrazovanje
Donje Svetice 38, 10 000 Zagreb, Hrvatska
e-mail: irena.petrusic@azvo.hr

<http://hrcak.srce.hr/medicina>

UVOD

Globalne dinamične promjene zahvaćaju i visokoškolske institucije koje trebaju na učinkovit i fleksibilan način osposobiti studente za zanimanja budućnosti. U tom okruženju, osiguravanje i vrednovanje kvalitete studijskih programa i institucija koje ih pružaju, dobiva svoj puni značaj. U okvirima sustava visokog obrazovanja i osiguravanja njegove kvalitete usmjerenima na aktivnosti poučavanja, pitanja na koji način studenti uče i kako poboljšati kvalitetu tog procesa, ostaju pomalo zapostavljena. Dok pristup obrazovanju usmjerenom na poučavanje (engl. *teacher-centred learning*) implicira izvjesnu konotaciju da je student samo pasivni primatelj poduke, istraživanja pokazuju da se učenje doista događa kada student ima aktivnu ulogu u procesu poučavanja^{1,2}. Preuzimanje odgovornosti za proces učenja i povećanje autonomije prilikom odvijanja tog procesa omogućuje studentima da kroz aktivnu ulogu ostvaruju smisleno stjecanje znanja i razvoj svojih vještina.

Sam pristup poučavanju usmjerenom na studenta (engl. *student-centred learning*), u tom kontekstu, predstavlja zaokret od poučavanja usmjerenog na nastavnika u kojem se naglasak nalazi na metodama poučavanja, nastavnim materijalima, aktivnom slušanju i vođenju bilješki tijekom predavanja. Okvir poučavanja usmjerenog na studenta temelji se na međusobnom uvažavanju studenata i nastavnika te isprepletenosti institucijskog konteksta. Svi ovi elementi zajednički sudjeluju u stvaranju znanja i dijeljenju odgovornosti za procese učenja i poučavanja³. Ovakav pristup otvara studentima brojne mogućnosti sudjelovanja, utjecanja i preuzimanja odgovornosti za načine i okruženja u kojima uče kako bi postigli kvalitetnije i dugotrajnije rezultate učenja.

Nadalje, učenje usmjereno na studenta odvija se u iznimno dinamičnom i interaktivnom procesu te uključuje priznavanje raznolikosti studentskih potreba i ciljeva⁴. Kako bi se ova interakcija odvijala nesmetano, učenje usmjereno na studenta iziskuje i stvaranje okruženja u kojem su omogućeni uvjeti za raznolikost učenja. Institucijski kapaciteti koji olakšavaju i podržavaju učenje usmjereno na studenta odnose se primarno na prostore i resurse, ali i na različite vrste unutarin-

stitucijske i izvaninstitucijske suradnje. Kroz njih se ostvaruje i podrška studentima i nastavnicima te omogućuje daljnje učenje i razvoj.

U najjezgrovitijem smislu, učenje usmjereno na studenta Udruga europskih sveučilišta (engl. *European University Association, EUA*) u svom izvješću opisuje kao učenje koje zahtijeva da „poučavanje i svi njegovi aspekti budu definirani predviđenim ishodima učenja i najprikladnijim procesima učenja, umjesto da studentsko učenje bude određeno ponuđenim obrazovanjem“⁴ (str.

Institucijski mehanizmi za osiguravanje kvalitete usmjereni na poticanje autonomije i odgovornosti studentskog učenja u konačnici dovode do poboljšanja institucijske kvalitete pa bi visoka učilišta trebala razmotriti provedbu ovog pristupa na usklađeniji i sustavniji način.

4). Učenje usmjereno na studenta odnosi se primarno na aktivno učenje i na sudjelovanje studenata u procesima stvaranja i donošenja odluka. U izvješću se nadalje ističe postojanje različitih tipova studenata kojima je potrebno individualizirano obrazovanje te sugerira da je učenje usmjereno na studenta koncept koji uzima u obzir studenta kao osobu s jedinstvenim iskustvom dok istovremeno osigurava aktivno sudjelovanje učenika u oblikovanju vlastitog puta učenja (ibid., str. 6).

U smislu poučavanja, učenje usmjereno na studenta zahtijeva promjenu u mentalitetu i kulturi s obzirom na pristup nastavnika učenju i poučavanju⁵. Ono predviđa stručno i pedagoško usavršavanje visokoškolskih nastavnika i ostalog osoblja koje sudjeluje u nastavi. Kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika ima veliku važnost za proširenje znanja i primjenu inovativnih pristupa poučavanju i tehnika koje pridonose učenju usmjerenom na studenta⁶.

Osim inovativnih pristupa u nastavi i učenju, učenje usmjereno na studenta predviđa i mehanizme za osiguranje kvalitete koji prate ove procese. U europskom okviru visokog obrazovanja, osiguranje kvalitete povezano s učenjem usmjerenim na studenta posebno je naglašeno u Standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja⁷. Taj dokument predstavlja okosnicu svih nacionalnih sustava osi-

guranja kvalitete te se njegova implementacija vrednuje kroz periodično ocjenjivanje agencija koje osiguravaju kvalitetu institucija i programa na nacionalnoj razini (udruženja ENQA i EQAR). Jedan od standarda, 1.3, koji se odnosi na učenje usmjereno na studenta, glasi: *‘Visoka učilišta trebala bi osigurati da se programi izvode na način koji potiče studente na preuzimanje aktivne uloge u kreiranju procesa učenja, a ocjenjivanje studenata odražava ovaj pristup’*⁷ (ESG, 2015., str. 8). Ovaj standard uključuje dva cilja učenja usmjereno na studenta: poboljšanje kvalitete visokog obrazovanja poticanjem studenata na preuzimanje aktivne uloge u svom procesu učenja i poboljšanje uključivanja studenata u visoko obrazovanje, korištenjem praksi učenja usmjerenih na studenta. Nekoliko se drugih standarda navedenih u Standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja (2015.) također odnosi na učenje usmjereno na studenta – primjerice, standard 1.5 o nastavnom osoblju i standard 1.6 o resursima za učenje i podršku studentima. Osiguravanje kvalitete u kontekstu učenja usmjereno na studenta svojevrsan je skup odluka i procesa putem kojih visoko učilište osigurava da su mjere za podršku učenju usmjerenom na studenta ugrađene u njegove aktivnosti⁴, a kako bi postiglo kvalitetne ishode svojih aktivnosti, visoko bi se učilište trebalo posvetiti učenju usmjerenom na studenta uključivanjem tog koncepta u svoje strategije i politike učenja i poučavanja, kao i, konkretnije, u smjernice i pristupe za izradu studijskih programa. Vrednovanje i praćenje načina na koji se učenje usmjereno na studenta primjenjuje u ustanovi i korištenje rezultata za informiranje o promjenama i za uvođenje u nove

procesne planiranja, pritom su ključni procesi u osiguravanju njegove kvalitete.

Sustavi vanjskog vrednovanja, poput akreditacije, temeljeni na ESG jasno se referiraju na aktivnosti učenja usmjereno na studenta i nezamjenjivi su u osiguravanju kvalitete institucija i programa. Agencije za osiguranje akademske kvalitete primjenjuju ove smjernice implementirajući ih u svoje standarde za vrednovanje. Shodno tome, Agencija za znanost i visoko obrazovanje, hrvatsko akreditacijsko tijelo, također vrednuje parametre vezane uz učenje usmjereno na studenta. Stručna povjerenstva koja svoja izvješća temelje na sustručnjačkoj procjeni (*peer-review*), donose svoje kvalitativne prosudbe⁸ koje uzimaju u obzir kontekst sustava i institucija visokog obrazovanja. S obzirom na činjenicu da je recenzentsko vrednovanje uspostavljen mehanizam koji potiče poboljšanje institucijske kvalitete, ocjene i preporuke stručnih povjerenstava pridonose podršci i promicanju pristupa učenju usmjerenom na studenta.

Ova analiza izvješća stručnih povjerenstava u postupcima reakreditacije daje detaljan uvid i raščlanjuje nalaze u područjima institucijskih dimenzija kvalitete vezane uz učenje usmjereno na studenta. Pruža jasan pregled mogućnosti implementacije učenja usmjereno na studenta u institucijske aktivnosti, posebice učenje i poučavanje, njihove dobre prakse, ali i institucijske prepreke.

MATERIJALI I METODE

Uzorak

Institucijske dimenzije kvalitete koje se vrednuju u okviru osiguravanja kvalitete učenja usmjereno na studente, analizirane su iz 76 izvješća reakreditacije institucija. Uzorak uključuje izvješća stručnih povjerenstava iz reakreditacija provedenih 2019. – 2021. godine, a osigurana je raznolikost u uzorku hrvatskih visokih učilišta te zastupljenost visokih učilišta različitih veličina i profila te znanstvenih područja (Tablica 1).

Metodologija

U istraživanju je primijenjena analiza sadržaja⁹ koja omogućuje ekstrakciju elemenata teksta te njegovu naknadnu analizu i sistematizaciju. Teme

Tablica 1. Odrednice visokih učilišta u analiziranim izvješćima (2019. – 2021.)

| Odrednica | Visoka učilišta | Broj |
|--|---------------------|------|
| Vlasništvo | Javno | 56 |
| | Privatno | 20 |
| Znanstvena područja (prema Becher-Biglanovoj tipologiji) | <i>Soft-applied</i> | 35 |
| | Hard-pure | 15 |
| | Hard-applied | 14 |
| | Soft-pure | 10 |
| Vrsta studija | Sveučilišni | 29 |
| | Stručni | 27 |

proizašle iz ekstrakcije analiziranih dijelova izvješća odnose se na tematske cjeline koje su dalje organizirane i sustavnije analizirane. U konačnici, iz kvalitativnih podataka korištenih za analizu sadržaja proizašle su tri teme koje, u svojoj biti, pokrivaju suštinske institucijske dimenzije: poučavanje, učenje i institucijsko upravljanje.

REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati analize pokazuju da ocjene i preporuke stručnih povjerenstava razlikuju širok raspon oblika institucijskih praksi koje promiču i poboljšavaju učenje usmjereno na studenta kao važnog elementa vrednovanja. Kao što ova analiza pokazuje, na definiranje i provođenje tih praksi značajno utječu veličina, profil i jedno ili više znanstvenih područja u kojima visoko učilište izvodi svoje djelatnosti (Tablica 2).

Institucijske dimenzije poput poučavanja, učenja i institucijskog upravljanja očito su okruženja u kojima su elementi učenja usmjerenog na studenta najizraženiji u smislu osiguranja kvalitete. Te dimenzije stvaraju okvir koji odgovara ekosustavu učenja i poučavanja usmjerenog na studenta¹, a od velike su važnosti jer mogu pružiti značajnu pozitivnu potporu institucijskim aktivnostima.

Zapažanja stručnih povjerenstava vezana uz nastavne aktivnosti usmjerena su na nastavne metode i mehanizme njihova vrednovanja. Budući da učenje usmjereno na studenta obuhvaća različite skupine studenata, fleksibilni načini učenja uključuju studiranje uz rad, učenje na daljinu te učenje uz pomoć različitih tehnologija. Oni omogućuju studentima da prilagode svoje učenje vlastitim potrebama i okolnostima što, u konačnici, učinkovitije motivira studente omogućujući im veću odgovornost i samostalnost u procesu učenja.

[VU8] „Ovisno o studijskom programu, samostalnost i odgovornost studenata potiče se korištenjem različitih načina izvođenja programa: terenske nastave, pisanjem seminarskih i projektnih prijedloga, obavljanjem stručne prakse i izradom završnih radova.“

[VU43] “Potrebno je poticati korištenje novih tehnologija.“

Metode poučavanja u okviru učenja usmjerenog na studenta zahtijevaju i fleksibilnost u korištenju različitih pedagoških metoda, strategija i aktivnog pristupa poučavanju. Ove aktivnosti potiču promjenu uloge nastavnika iz uloge predavača u osobu koja pomaže i pridonosi učenju učenika⁵. To

Tablica 2. Analiza institucijske dimenzije kvalitete učenja usmjerenog na poučavanje u izvješćima stručnih povjerenstava u postupcima reakreditacije visokih učilišta (2019. – 2021.)

| Institucijska dimenzija kvalitete | Aktivnosti | Praktične primjene |
|-----------------------------------|---|--|
| Poučavanje | Načini izvođenja nastave | Online, učenje uz pomoć tehnologije, implementacija praktičnog rada u kurikulumu, suradnja s društvom u cjelini itd. |
| | Metode poučavanja | Strategije, aktivan pristup |
| | Vrednovanje i evaluacija nastavnih metoda | Sustručnjačko učenje i procjena, prilagodba nastavnog i studentskog opterećenja, povratne informacije studenata |
| Učenje | Osvremenjivanje i prilagođavanje metoda učenja | |
| | Razvoj mekih i specifičnih vještina | |
| | Vrednovanje | <ul style="list-style-type: none"> • Metode testiranja i ispitivanja • Konzistentnost • Kriteriji • Povratne informacije |
| Institucijsko upravljanje | Uključivanje studenata i vanjskih dionika | Procesi donošenja odluka, sudjelovanje u različitim tijelima |
| | Učenje usmjereno na studenta kao zajednička vrijednost nastavnika i studenata | |
| | Mehanizmi osiguravanja kvalitete | Neophodni za implementaciju učenja usmjerenog na studenta |

zahtijeva redovitu evaluaciju i prilagodbu nastavnih metoda te načina poučavanja i učenja, primjerice – kroz vršnjačko učenje, prilagodbu studentskog opterećenja te povratne informacije učenika (Tablica 2).

Stoga je za nastavnike kontinuiran profesionalni razvoj vrlo važan aspekt poučavanja u okviru učenja usmjereno na studenta⁶. U tom kontekstu, stručna povjerenstva naglašavaju u svojim preporukama kako nastavnici trebaju biti predani dodatnom poticanju studenata na angažman i povećanje motivacije za bavljenje različitim unutarinstitucijskim i izvaninstitucijskim aktivnostima.

[VU13] „Sustavno uvođenje različitih nastavnih metoda koje se mogu primijeniti na različite kolegije u studijskom programu.“

[VU27] „Visoko učilište treba uvesti radionice za nastavnike koje bi omogućile razvoj inovativnih tehnika poučavanja.“

Iz nalaza stručnih povjerenstava vidljivo je kako uključivanje studenata u aktivnosti učenja potiče njihovu autonomiju i odgovornost, što je potvrđeno i u relevantnoj literaturi⁶. Stručna su se povjerenstva u svojim preporukama za poboljšanja referirala na elemente i aktivnosti koje povećavaju njihovu motivaciju za autonomno učenje, poput osuvremenjivanja i evaluacije metoda učenja, uvođenja mekih vještina i podrške u razvoju vlastitih vještina u odgovarajućim područjima te praksi vezanih uz studentsko vrednovanje. Preporuke se odnose na metode testiranja i ispitivanja koje potiču učenje usmjereno na studenta, dosljednost i kriterije u odnosu na aktivnu ulogu studenata, kao i njihove povratne informacije o cjelokupnom procesu kao važnom elementu osiguranja kvalitete.

[VU34] „Potrebno je jače poticati kreativnost učenika. Nedostaju neki predmeti mekih vještina kao izborni“.

[VU11] „Formalizirati kriterije te ih učiniti lako dostupnima i transparentnima kako studentima tako i nastavnicima te ostalima s obzirom na metode poučavanja i kriterije vrednovanja svakog pojedinog ispita. Na primjer, kriteriji za praktične ispite postoje u nastavi, ali nisu jasno definirani u

pisanom obliku koji bi bio dostupan i jasan svim studentima i nastavnicima, a posebno vanjskim nastavnicima“.

Aktivnosti koje se odnose na učenje usmjereno na studenta, na institucijskoj razini povezuju unutarnje osiguranje kvalitete i institucijsko upravljanje. Uključivanje studenata i dionika u proces donošenja odluka, kao i njihovo sudjelovanje u različitim institucijskim tijelima, od velikog je značaja za uspješnu implementaciju učenja usmjereno na studenta jer studentima omogućuje preuzimanje odgovornosti u procesu učenja i donošenja odluka. Taj bi pristup trebao uključivati vrijednosti samostalnog i odgovornog učenja kao vrijednosti koje dijele predstavnička tijela studenata i nastavnika (Tablica 2). U konačnici, osiguranje kvalitete i institucijske aktivnosti trebale bi se usredotočiti na mehanizme usmjerene na poboljšanje kvalitete poticanjem studenata na preuzimanje aktivne uloge u procesu vlastitog učenja te poboljšanja uključivanja studenata (osobito onih iz nepovoljnih ili netradicionalnih skupina) u visoko obrazovanje korištenjem praksi učenja usmjerenih na učenika.

[VU42] „Odjel je jak u ovom području, ali bi trebalo razmotriti mogućnosti (mehanizme i vrijeme) za studentski glas' te raznolikost unutar ovog glasa kako bi pridonio svim aspektima aktivnosti Odjela“.

[VU63] „Povjerenstvo za nastavu trebalo bi nastavnicima dati povratnu informaciju o njihovim ocjenama, kao i svake godine objaviti detaljno izvješće sa sažetkom uočenih metoda i načina poučavanja s preporukama za poboljšanje“.

ZAKLJUČCI

Fokus kvalitete visokog obrazovanja u novije vrijeme sve se više premješta s kvalitete poučavanja na kvalitetu učenja. Pitanja o tome kako nastavnici poučavanju u tom se kontekstu usmjeravaju na pitanja o tome na koji način, zapravo, studenti uče. Odgovori na to pitanje uključuju različitost njihovih potreba i ciljeva, otvarajući neminovno teme poput fleksibilnosti načina učenja i poučavanja, vrednovanja ishoda učenja i institucijskih pretpostavki koje ovaj okvir omogućavaju. Postojanje i međusobna ovisnost tih elemenata dodat-

no usložnjavaju te procese te na gotovo svim vrednovanim visokim učilištima nalazimo prepreke njihovoj potpunoj implementaciji.

Rezultati analize pokazuju kako učenje usmjereno na studenta predstavlja okvir koji zahvaća gotovo sve dimenzije visokog učilišta – učenje, poučavanje i institucijsko upravljanje, a njihova se formalizacija odvija kroz institucionalne mehanizme osiguranja kvalitete. Aktivnosti u kojima se učenje usmjereno na studenta prepoznaje i dodatno unaprjeđuje, reflektiraju se u načinu izvođenja nastave, metodama poučavanja, vrednovanja nastavnih metoda, osuvremenjivanju i prilagođavanju metoda učenja, razvoju mekih i specifičnih vještina, vrednovanju studentskih postignuća, uključivanju studenata i vanjskih dionika pri čemu učenje usmjereno na studenta postaje zajednička vrijednost nastavnika i studenata, a njegova se implementacija vrednuje i potiče mehanizmima osiguranja akademske kvalitete.

Rezultati ove analize pokazuju kako je implementacija poučavanja usmjereno na studenta doista kompleksan proces, posebice u smislu različitih specifičnosti visokoškolskih institucija te velikih razlika u njihovoj koordinaciji, implementaciji i samom utjecaju različitih aktivnosti. Uvažavajući sam institucijski kontekst, stručna su povjerenstva kroz svoja izvješća isticala aktivnosti koje osnažuju, ali i prepreke koje na izvjestan način otežavaju učenje usmjereno na studenta. U konačnici, aktivnosti i napori institucija u imple-

mentaciji učenja usmjereno na studente već su sada zaživjeli na brojnim visokim učilištima, ali preostaje još dugačak put do potpunog postizanja okvira koji će doista biti poticajan za njegovu potpunu primjenu.

Izjava o sukobu interesa: Autorica izjavljuje kako ne postoji sukob interesa.

LITERATURA

1. Klemenčič M, Pupinis M, Kirdulytė G. Mapping and analysis of student-centred learning and teaching practices: usable knowledge to support more inclusive, high-quality higher education, NESET report, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020.
2. MacHemer PL, Crawford P. Student perceptions of active learning in a large cross-disciplinary classroom, *Active Learning in Higher Education* 2007;8:11–31.
3. Hoidn S, Klemenčič M. The Routledge International Handbook of Student-Centered Learning and Teaching in Higher Education, London: Routledge, 2020.
4. Gover A, Loukkola T, Peterbauer H. Student-centred learning: approaches to quality assurance. Brussels: European University Association, 2019.
5. European Students' Union. Student Centered Learning. An Insight Into Theory And Practice, Bucharest: European Students' Union, 2010.
6. Trowler P, Fanghanel J, Wareham T. Freeing the chi of change: the Higher Education Academy and enhancing teaching and learning in higher education. *Studies in Higher Education* 2005;30:427–44.
7. ENQA. European Standards and Guidelines, Brussels: ENQA, 2015.
8. Lee A. New Development: Are Our Doctoral Programmes Doing What We Think They Are? *Public Money and Management* 2013;33:119–22.
9. Krippendorff K. Content Analysis. An introduction to its methodology. California: Sage, 2013.